

El missatge d'*Arrels cristianes de Catalunya*

Antoni M. Oriol

Professor emèrit de la Facultat de Teologia de Catalunya

LA INVITACIÓ QUE M'HA FET QÜESTIONS DE VIDA CRISTIANA DE PRESENTAR ALS LECTORS el document *Arrels Cristianes de Catalunya* que publicaren (27/12/1985) els bisbes del nostre país, m'ha dut a rellegir i a actualitzar el comentari que en vaig fer en la lliçó inaugural del curs 1986-1987, a l'Institut de Teologia de Barcelona, comentari que anava encapçalat per la següent síntesi abreujada del document:

«La primera part té com a títol: *Catalunya: Pàtria, Nació, Cultura*, i estableix aquestes tres afirmacions: a) Catalunya és la nostra pàtria, que ens cal estimar i servir. b) Catalunya és la nostra nació, els drets jurídicopolítics de la qual ens cal instar i exercir. c) Catalunya és la nostra cultura, els drets de la qual ens cal assumir, discernir i envigorir.

La segona part s'intitula *Arrels cristianes: passat, present i esdevenidor* i conté també tres apartats: a) Passat: l'Església catòlica ha contribuït de manera important a la forja i realització de Catalunya; ens reconeixem i refermem en una ininterrompuda tradició de fidelitat al nostre país. b) Present: la fe cristiana continua viva en sectors molt amplis de la nostra societat; avui, en un context de pluralisme, la presència i acció de l'Església catòlica al nostre país passa pel reconeixement i exercici del dret humà i civil a la llibertat religiosa. c) Esdevenidor: rica en història i tradició Catalunya és, al mateix temps, una terra freturosa de modernitat. La consciència catòlica ens apressa, amb vista al futur, a

mantenir i acréixer les tradicions de llibertat, treball i família; complir els deures de justícia social alhora que multiplicar les iniciatives d'amor solidari; i acollir els que han vingut a compartir la nostra vida des d'altres terres bo i instant llur solidarització amb la nova comunitat.»

Els nostres bisbes inicien la seva reflexió emmarcant històricament la situació actual del nostre poble (any 1986) i, doncs, constatant que si, fa un miler d'anys, Catalunya inicià el seu propi camí, avui es troba en una situació nova, caracteritzada per la restauració i la consolidació d'una autonomia política que comporta el triple reconeixement de la seva cultura específica, de la seva nacionalitat i del consegüent dret d'autogovern. Aquesta autonomia —afirmen— dóna fesomia a la vida democràtica del nostre país.

Tot seguit constaten que si bé la majoria dels ciutadans frueixen d'aquest progrés en la llibertat, nogensmenys una minoria experimenta una certa perplexitat. Aquesta situació és la que, de fet, motiva les consideracions que els nostres pastors ofereixen primer de tot als cristians i, després, a tot el poble català. Citant el discurs de Joan Pau II del 2 de juny de 1980 a la UNESCO, remarquen la relació positiva que es dóna entre Catalunya i el cristianisme en el marc de la que es produeix entre el cristianisme i la cultura europea.

Podem agrupar en dues, les diverses parts del document.

1. Catalunya; pàtria, nació, cultura

1.1. Catalunya és la nostra pàtria, que ens cal estimar i servir

Els bisbes constaten que, en alguns medis contemporanis, mots com ara patriotisme i amor al país s'han desprestigiats a causa de diversos factors negatius: ambivalència, utilització interessada, exageracions, educació històrica i política deficient, extremismes, etc. Aquest fet fa que, per a molts, estimar i servir Catalunya com a pàtria esdevingui una realitat molt llunyana, ignorada, inconvenient o suspecta, segons els casos. Enfront d'aquests enfocaments els bisbes afirmen, d'una banda, que l'amor a Catalunya és part i forma del nostre amor

Els bisbes afirmen que l'amor a Catalunya és part i forma del nostre amor al proïsme.

al proïsme, cosa que evita el possible escàndol que causen els creients caritatius individualment però insolidaris col·lectivament; de l'altra, que Catalunya constitueix per a tots els seus ciutadans la comunitat i unitat cultural bàsiques, vivència que evita de caure en un fals universalisme. Se segueix que l'amor a Catalunya comporta un compromís efectiu de civisme, que ha de manifestar-se en el compliment dels deures socials, cosa que duu a acceptar les lleis justes, a contribuir al bé comú i a preocupar-se de les necessitats de la societat.

Per al cristià, el fet que l'amor a Catalunya comporti un compromís efectiu de civisme té una ulterior dimensió, la de ser un vehicle a través del qual li fa el do del llevat de l'evangeli. En primer lloc, mitjançant una presència activa de la fe en tot el teixit —social, cultural i institucional— de la societat catalana; en segon lloc, mitjançant la superació del pecat d'omissió de negar-se a prestar al país el servei que hom està en condició de fer; i, en tercer lloc, mitjançant l'exemplaritat en l'actuació política, concretada en un esperit de servei efectiu i permanent, una gran voluntat de convivència i col·laboració i un eficaç esforç preferencial a favor dels desvalguts.

1.2. *Catalunya és la nostra nació, els drets juridicopolítics de la qual ens cal instar i exercir*

En aquesta segona secció, els bisbes afirmen que tenen el deure pastoral d'ajudar a clarificar la qüestió de la identitat nacional catalana. Es tracta d'un tema que no els ve de nou, ja que el 20 de juliol de 1979 havien expressat el desig que, en la legislació civil que aleshores es gestava i feia referència a Catalunya, quedessin plenament reconeguts els drets del nostre poble a la seva identitat nacional, manifestada en la seva realitat cultural i històrica.

A continuació, constaten que la cultura catalana ha mantingut viva la distinció entre nació i Estat il·lustrant el fet amb referències a Prat de la Riba i a Torras i Bages. En línia amb aquesta tradició, donen fe de la realitat nacional de Catalunya i reclamen per a ella l'aplicació de la doctrina del Magisteri eclesial, la qual, en clau positiva, afirma que els Estats han de respectar i fins i tot promoure els drets i els valors culturals de les minories ètniques dels pobles i de les nacions o nacionalitats i, en clau negativa, que els Estats no poden de cap manera, segons dret i justícia, perseguir-los, destruir-los o assimilar-los a una altra cultura majoritària.

En efecte, l'existència de la nació catalana exigeix una estructura jurídicopolítica adequada que faci viable l'exercici dels seus drets i dels seus valors culturals. Sobre aquesta afirmació hom precisa que la forma concreta d'assolir l'esmentada estructura pertoca directament a l'ordenament civil i que l'afirmació de la nacionalitat com a vindicació d'un Estat n'és una de les conseqüències possibles, però no necessària. Hom assoliria la justícia, per exemple, si s'endegués una estructuració jurídicopolítica tan respectuosa i promotora dels valors de convivència que equivalgués, de fet, a la consecució d'un estatut de nació independent; teòricament, un Estat pot, amb una adequada organització, assolir la convivència i el progrés, en el seu interior, de diverses nacions, sense que cap d'elles s'hagi de sentir constreta a l'assimilació per una altra.

Ara bé, davant la realitat de la pertinença a un Estat concret —l'Estat espanyol—, Catalunya guarda viva la convicció del fet previ i decisiu que no n'és una mera divisió administrativa, sinó que n'és un component amb personalitat pròpia. La consciència d'aquest fet és la que dona sentit nacional al nostre país i fa que l'autonomia i les institucions que amb ella han retornat siguin viscudes no com una moda política, sinó com a resposta a unes aspiracions històriques profundes i irrenunciabls.

Els bisbes expressen el desig que siguin principalment els germans catòlics del altres pobles d'Espanya els primers a comprendre i a acollir les aspiracions històriques de Catalunya, que qualifiquen de profundes i irrenunciabls. Es tracta d'una tesi de gran importància, testimonial i ètica, que il·lustren amb una referència a Carles Cardó, ponderant que es tracta d'una tasca nobilíssima que requereix cons-

ciència crítica per ambdós cantons i més encara quan l'assumeixen els ciutadans catòlics. Afegeixen que aquest il·lustre pensador constatava dolorosament que, sovint, els no creients mostren una comprensió d'arrel profundament cristiana i, per contra, molts catòlics s'aferren a la incomprensió més hermètica.

Els bisbes remarquen que la història comuna dels pobles d'Espanya proporciona una base sòlida per a llur comprensió, afecte i col·laboració. Hom podrà avançar en aquesta direcció pels camins d'unes formes politicoadministratives que afavoreixin i serveixin el desenvolupament natural de cada poble.

1.3. *Catalunya és la nostra cultura, els drets de la qual ens cal assumir, discernir i envigorir*

Els prelats afirmen que Catalunya és una cultura oberta a les altres cultures i a la cultura universal. Comencen citant un fragment de l'al·locució que Joan Pau II adreçà a la Unesco el dia 2 de juny de 1980, que conjuga la dialèctica existent entre la unitat i la pluralitat de cultures contra tot reduccionisme a un dels dos pols i afegeixen unes consideracions sobre la comprensió catalana de la cultura, que ha estat fidel a aquest criteri; en efecte, ha estat en els moments de la seva major plenitud quan ha fet les aportacions més brillants a la cultura universal.

Prosegueixen afirmant que la cultura catalana té la seva expressió i la seva principal (no única) senya d'identitat en la llengua que li és pròpia. D'ella remarquen els moments sia d'espendor sia de proscripció, tot posant en relleu que el poble sempre l'ha mantinguda viva, l'ha estimada i l'ha defensada. Els bisbes coronen aquestes constatacions recordant que Joan Pau II afirmà a Tòquio (24-2-1981) que la llengua inclou els trets d'identitat particulars d'un poble i d'una nació, perquè en la llengua pròpia troba expressió allò de què viu l'ànima humana en la comunitat d'una família, de la nació i de la història.

En l'actual època de canvi, assenyalen els bisbes, Catalunya viu uns fenòmens que són generals a tot el nostre món occidental. L'evolució que ara experimenta és d'arrel tècnica i filosòfica. Hom ho il·lustra des

de l'angle de l'evolució de les formes de vida i de la innovació científicotècnica; des de l'enfocament moral (avidesa de possessió, minva de valors humans i primacia de la instrucció en detriment de l'educació); i des del punt de vista religiós —més en concret, des de l'aspecte del sentit cristià de la vida—, fent present que el vell anticlericalisme deixa el lloc a una impregnació areligiosa de la cultura que dona per superada tota possible obertura a la transcendència i obre el pas a una cultura de la mort —expressió de Joan Pau II— que suprimeix els naixements, exclou els disminuïts i els vells, proclama l'eutanàsia, estén la droga, afavoreix el terrorisme i aireja altres formes de vici.

Els nostres pastors observen que la cultura catalana viu les dades anteriors amb un ritme de secularització més accelerat que el d'altres pobles d'Espanya, la qual cosa convida a orientar-nos vers la responsabilitat, el diàleg i el progrés integral de la persona humana. En aquesta línia, d'una banda, conviden els productors i transmissors de la cultura a esdevenir conscients de la responsabilitat que els dona la força que tenen entre mans i a no confondre la denúncia legítima dels manaments eclesials, la contestació davant determinades formes i un ressentiment davant eventuais fets o capteniments, amb el silenciament sistemàtic o la interpretació sectària dels valors de fons que el cristianisme ha aportat i aporta a la nostra cultura. De l'altra, demanen als estudiosos catalans que restin oberts al diàleg constant i honrat entre fe i cultura i, als teòlegs, amb paraules del Concili, que cerquin contínuament un mode més apte de presentar la doctrina als homes del nostre temps. Finalment, animen tots els catòlics a treballar a fi que els canvis culturals menin cap a un progrés integral de la persona humana i cap a la defensa de l'home per ell mateix i no per cap altra raó.

2. Arrels cristianes: passat, present i esdevenidor

Aquesta segona part remarca la presència i acció cristianes a la nostra terra des dels primers segles fins avui i assenyala unes pistes d'acció amb vista a un demà que perseveri en la fidelitat al cristianisme. Ho fa amb el següent enfocament de caire cronològic.

Per al cristià, el fet que l'amor a Catalunya comporti un compromís efectiu de civisme té una ulterior dimensió, la de ser un vehicle a través del qual li fa el do del llevat de l'evangeli.

2.1. *Passat: L'Església catòlica ha contribuït de manera important a la forja i realització de Catalunya; ens reconeixem i refermem en una ininterrompuda tradició de fidelitat al nostre país*

Entre les dades positives que comporta aquesta fidelitat històrica, el text assenyala que la presència cristiana a la nostra terra remunta als primers segles, com atesten les actes del bisbe Fructuós de l'any 259; que, en forjar-se la nacionalitat catalana, la fundació del país i l'establiment de l'Església van plegats com palesen la figura i acció de l'abat Oliba (caire personal), l'edificació de monestirs i catedrals, així com la iniciativa de pau i treva tan decisiva històricament (caire institucional) i les Homilies d'Organyà (caire documental); i que, tant en les hores de plenitud com en els moments de dificultat, l'Església continua present de manera fidel. En són exemples l'obra de la Mercè i el testimoni del canonge Pau Claris; que a partir de l'11 de setembre de 1714 nombrosos eclesiàstics sofreixen persecució; i que els anys aduersos que segueixen no són pas mancats d'esforç i de treball, com adveren les *Instruccions per l'ensenyança de minyons* de Mn. Baldiri Reichach (1749), la *Gramàtica i apologia de la llengua catalana* (1815) de Mn. Josep Pau Ballot (la primera gramàtica catalana moderna), i l'acció pastoral de sant Antoni M. Claret, autor fecund de nombroses publicacions, com ara *Camí dret i segur per arribar al cel* (1843) que assolí dues-centes edicions; que grans homes aportaren a la Renaixença un corrent d'inspiració i reflexió cristianes com ara Mn. Jacint Verdaguer i els bisbes Morgades i Torras i Bages i una munió de noms que afecten el camp de l'art —Llimona, Gaudí— el de la literatura —Maragall, Ruyra, López Picó, Carles Riba— el del pensament i la teologia —Cardó, Manyà, M. d'Esplugues, Clascar, Ubach— el de l'acció —Vidal i Barraquer, Carreras, Carbonell, el pare Vallet i l'Obra

d'exercicis, Albert Bonet i la Federació de Joves cristians, Batlle i l'escoltisme, Bofill i Matas i Carrasco i Formiguera en l'àmbit polític.

Els bisbes reconeixen alhora l'existència de realitats negatives en els àmbits personal (fruit de febleses humanes), històric (accions i reaccions), politicoeclesial (instrumentació, pretesa o reeixida, de l'Església) i eclesial-polític (interferències exteriors). Malgrat tot, afirmen que és en aquella ininterrompuda tradició de fidelitat a Catalunya que ens reconeixem i ens refermem, fidelitat que es palesa sobretot en els nivells més populars i que ha comportat, per un cantó, el marginalment injust i, per un altre, el sacrifici tant de persones com d'institucions que patí l'Església catalana el 1939, una prova que s'afegí a la cruenta persecució religiosa que la precedí l'any 1936.

2.2. *Present: la fe cristiana continua viva en sectors molt amplis de la nostra societat. Avui, en un context de pluralisme la presència i acció de l'Església catòlica al nostre país passa pel reconeixement i exercici al dret humà i civil a la llibertat religiosa*

Els bisbes constaten que la nostra fe continua viva en sectors molt amplis de la nostra societat, amb un poder de convocatòria probablement superior a la de qualsevol opció filosòfica o religiosa o política en una societat plural, també religiosament parlant. Per a il·lustrar-ho, hom esmenta les altres confessions cristianes; un bon sector d'indiferents; els agnòstics i els ateu: en un context de democràcia, cal que tots visquin en la tolerància i el respecte mutus. Conscient d'aquesta realitat, l'Església catòlica a Catalunya adopta els principis proclamats pel Vaticà II de llibertat religiosa, de sana laïcitat i d'autonomia de les realitats temporals i no demana altra cosa que llibertat per a l'acompliment de la seva missió evangelitzadora. Tampoc no demana del poder civil privilegis ni pretén la utilització de cap poder polític o la seva subordinació.

Aquesta posició no significa indiferència. Els bisbes orienten positivament vers una praxi eclesial de la qual remarquen, d'una banda, la dimensió testimonial: en aquest sentit, es dolen del fet que molts, considerant-ho erròniament un progrés, mutilin una dimensió fona-

mental de la seva existència en allunyar-se de Déu i de l'Església amb el pretext d'un modernisme i d'un pluralisme que són, pel cap baix, desencertats; de l'altra, la teològica: la humanitat és cridada a participar del Regne de Déu tant en l'ordre de la creació com en el de la redempció; en tercer lloc, la pastoral, assenyalant que l'Església, respectant la llibertat de tothom, promou el bé espiritual i, en el possible, el material de la pàtria, nodrint la fe dels creients amb al pa evangèlic i amb els sacraments, i comptant amb l'ajut de Déu per a aquesta missió. I és precisament per a evangelitzar i fer-se present en tots els àmbits de la societat que reclama la llibertat.

3.3. *Esdevenidor: rica en història i tradició, Catalunya és, al mateix temps, una terra freturosa de modernitat. La consciència catòlica ens apressa, amb vista al futur, a: mantenir i acréixer les tradicions de llibertat, treball i família; a complir els deures de justícia social alhora que a multiplicar les iniciatives d'amor solidari; i a acollir els qui han vingut a compartir la nostra vida des d'altres terres, bo i instant llur solidarització amb la nova comunitat*

La riquesa històrica de Catalunya, assenyalen els bisbes, remet a la saba grecoromana, cristiana, europea i mediterrània. Aquesta riquesa històrica ha estat i és objecte d'estudis de gran interès i prestigi. En l'anàlisi del passat hom cerca el fons de la nostra existència com a poble i l'explicació del present. Però Catalunya, al mateix temps, freturosa de modernitat, és la finestra oberta per on tantes vegades han entrat a Espanya els vents del progrés i la renovació. En el moment del seu escrit, remarquen els bisbes, alhora que el país s'aboca a un futur ple de suggestió, s'observa un esforç notable per a la recuperació de festes, costums i tradicions. Enfront de l'intent d'eludir les arrels cristianes cal recuperar, juntament amb les manifestacions populars, les virtuts més destacades que els nostres avantpassats van deixar-nos en herència. Aquesta afirmació dóna peu a parlar de la bona i mala tradició, seguint la distinció que el canonge Cardó féu en la seva anàlisi de l'evolució de Catalunya i del conjunt d'Espanya.

El primer exemple de bona i mala tradició és fornit a propòsit de la llibertat. Els catalans han tingut al llarg del temps un gran amor a la llibertat, a la independència i a la democràcia (bona tradició); però, quan l'esperit de llibertat no ha estat controlat per una consciència moral exigent, a Catalunya han imperat la rebel·lió i la discòrdia (mala tradició). Un segon exemple de bona tradició: el comportament dels catalans és presidit gairebé sempre pel seny, però en determinades ocasions també ho ha estat per la rauxa (mala tradició). El mateix succeeix en l'ús de la ironia (bona tradició), esdevinguda dolenta quan degenera en instrument d'erosió d'aspectes fonamentals de la vida col·lectiva. Són igualment una bona tradició l'aptitud per al treball, la creativitat i el gust per la iniciativa, posades al servei de la comunitat amb visió solidària; és, no gensmenys, germen de mala tradició el fet que les transformacions socials difuminin alguns d'aquests aspectes. El text parla igualment de la bona tradició catalana de vida familiar sòlida, amenaçada des de moltes bandes, també per la baixa natalitat. Actituds com ara una aportació de fidelitat conjugal, d'harmonia entre els membres de les diferents generacions, d'iniciació dels fills en les virtuts essencials i d'obertura i generositat en l'acolliment de la vida, contribueixen a mantenir la bonesa de la tradició familiar catalana.

En definitiva, conclouen els bisbes, ens convé connectar amb allò de millor que ha llegat la història i fer-ne una força que ens projecti cap a un futur de convivència, de cultura i de progrés en tots els ordres. En aquesta línia ens cal complir els deures de justícia social, alhora que multiplicar les iniciatives d'amor solidari. Els bisbes constaten com a bona la generació de riquesa gràcies a l'esforç del nostre poble; amb tot, de manera realista, afirmen que perdura una injusta distribució de la riquesa que afecta negativament les condicions de vida de molts ciutadans. Tot això els duu a admetre que el nostre catolicisme social, tot i que no ha estat mancat d'iniciatives, no ha arribat a sacsejar la nostra societat. Hi ha el perill de continuar eludint una veritable formació dels nostres ciutadans en la doctrina social de l'Església, actualitzada i enriquida pels darrers Papes, i de seguir sotmesos a l'acció combinada tant dels qui creuen que la doctrina social catòlica ha estat superada com de tots aquells que separen vida cristiana i negoci.

Una autonomia política que comporta el triple reconeixement de la seva cultura específica, de la seva nacionalitat i del consegüent dret d'autogovern.

Els bisbes fan una menció especial del problema de l'atur: la xifra de treballadors a l'atur (en aquells moments un 22% de la població activa) és l'expressió més dramàtica de les hores de crisi i inestabilitat econòmica que estem vivint. La mateixa CET s'ha preocupat de les seves causes, conseqüències i solució en un document de l'any 1980; igualment ho ha fet el Papa, en el seu discurs a Montjuïc (1982). Els bisbes reconeixen que el problema de l'atur no és de fàcil solució, però les deficiències estatals i ciutadanes en aquest camp obliguen a un esforç de tots amb vista a un millorament de la situació: les autoritats, orientant els recursos públics cap a la creació de llocs de treball; els empresaris, invertint amb criteris no solament de rendibilitat, sinó també d'interès social; els ciutadans, revisant l'acaparament d'ocupacions remunerades i els abusos en la percepció dels subsidis d'atur. I on no arribi aquest estricte compliment dels deures cívics cal que arribin unes iniciatives d'amor solidari que donin suport a les accions empreses per Càritas i altres entitats eclesials i cíviques. L'assoliment d'una societat justa, que elimini contrastos odiosos i possibiliti a tota la població de sentir-se ciutadans lliures d'aquest país, ha de ser un objectiu absolutament prioritari de la Catalunya d'avui.

Finalment, en el darrer capítol del document, els bisbes consideren l'acció de la comunitat catalana i de l'Església en el camp del fenomen migratori, que ha deixat una forta empremta entre nosaltres, la qual afecta seriosament la llengua i la cultura autòctones, quant als nivells de coneixement i incorporació. Remarquen que entre els deures socials ens cal incloure el de l'acolliment cordial i generós als qui han vingut a compartir la nostra vida des d'altres terres i, per part d'aquests, el de la solidarització amb la seva nova comunitat. Ponderen que Catalunya compta amb una llarga i fecunda tradició integradora i aquesta actitud obeeix a la idea de fons que la nostra naciona-

litat no està fundada en un fet d'ordre racial, en la unitat de sang, sinó establerta sobre un fenomen cultural que pot afaïçonar els individus de les races més distintes, com escrivia Carles Cardó. Passant a l'acció de l'Església en aquest camp, remarquen la importància, sobretot en els darrers vint-i-cinc anys, de l'extraordinari procés de creació de noves parròquies en els suburbis de les ciutats, principalment en l'àrea barcelonina. Fet de gran importància pastoral, ha comportat alhora un gran impuls social. Al voltant de les parròquies, única presència activa, durant anys, de la societat catalana a les zones de més immigració, han sorgit escoles, cooperatives d'habitatges, agrupacions culturals i fins i tot sindicals, i s'ha establert, gràcies a l'organització de Càritas, la primera xarxa d'assistents socials de barri que hi ha hagut. Els bisbes ho esmenten a títol d'agraïment a tots els laics, sacerdots i religiosos que hi han contribuït, i a fi de mantenir viva aquesta línia d'obertura. Per acabar demanen a les comunitats parroquials que persisteixin a donar exemple de convivència, respectant totes les formes culturals, facilitant als nouvinguts l'ús normalitzat de la nostra llengua i vivint amb una germanor veritablement cristiana. La presència en els consells pastorals de cristians no nascuts a Catalunya és un testimoni de convivència de primer ordre per a tot el país.

3. Epíleg: la nostra ciutadania a la pàtria catalana és un camí i un tast provisional de la ciutadania benaurada i eterna en el cel

En el seu epíleg, els bisbes assenyalen que el gruix de consideracions del seu document sobre les realitats terrenals no vol dir que oblidin el nostre destí últim, ans al contrari. La ciutadania de la pàtria terrena és un camí, un pelegrinatge i un tast de la ciutadania futura i eterna; per aquesta raó les dues ciutadànies no s'exclouen, sinó que es complementen. El cristià no viu a la terra per salvar-se ell tot sol, desentenent-se de les realitats humanes dels germans, sinó que espera i desitja que l'exercici correcte de la seva ciutadania ajudi la dels altres i la de tota la comunitat. Els bisbes evocuen un text del Vaticà II que afirma que

contribuir a ordenar la societat humana interessa moltíssim al Regne de Déu; en efecte: «Els béns de la dignitat humana, de la comunió fraterna i de la llibertat, és a dir, els béns de la naturalesa i de la nostra activitat, un cop els hàgim propagat en l'Esperit del Senyor i sota el seu manament, els tornarem a trobar, nets però de tota brutícia, il·luminats i transfigurats, quan Crist retornarà al Pare el regne etern i universal: “el regne de la veritat i de la vida, el regne de la santedat i de la gràcia, el regne de la justícia, de l'amor i de la pau”. Ací a la terra el Regne ja és present en misteri; ara bé, quan tingui lloc la vinguda del Senyor, assolirà la seva plenitud» (GS 39). En aquesta doble fidelitat —a Déu i a l'home—, rau la vida de ciutadans del Regne de Déu.

Els prelats clouen el seu document amb un fragment de la pregària del bisbe Torras i Bages Visita espiritual a la Mare de Déu de Montserrat: *Senyora de Montserrat, que teniu la vostra santa muntanya voltada d'oliveres, signe de pau, aconsegiu per als pobles de Catalunya una pau cristiana i perpètua.*